

СВІТОВИЙ ДОСВІД ФУНКЦІОНУВАННЯ КООПЕРАТИВНИХ БАНКІВ

***Анотація.** Розглянуто історію виникнення кооперативних банків, принципи моделей кредитних кооперативів, функціонування кооперативних банків на сучасному етапі. Проаналізовано світовий досвід кооперативних банків в умовах економічної кризи, який може використовуватись у сучасній банківській системі України.*

Ключові слова: кооперативний банк, кооперація, світовий досвід, банківська система, економічна криза

Buchko I.

INTERNATIONAL EXPERIENCE OF COOPERATIVE BANKS

***Summary.** The history of co-operative banks, credit cooperatives principles models and the functioning of cooperative banks are considered. Analysis of international experience of co-operative banks in the economic crisis, which can be used in a modern banking system of Ukraine.*

Keywords: co-operative bank, cooperation, international experience, banking system, economic crisis

1. Вступ

Кооперативний рух в умовах економічної кризи має особливе значення, адже зростає роль усіх видів кооперації, що обумовлює актуальність досліджень, пов'язаних із вивченням світового досвіду функціонування європейських кооперативних банківських систем. Кооперативний банк – це банк, створений суб'єктами господарювання, а також іншими особами за принципом територіальності на засадах добровільного членства та об'єднання пайових внесків для спільної грошово-кредитної діяльності [1].

Метою даної публікації є вивчення світового досвіду функціонування кооперативних банків, їх особливостей та розвитку в період фінансово-економічної кризи.

Реалізація мети потребує вирішення конкретних завдань: проаналізувати історію виникнення кооперативних банків, дослідити принципи моделей кредитних кооперативів, функціонування кооперативних банків на сучасному етапі та діяльність кооперативних банків під час кризи.

2. Огляд літературних джерел

Незважаючи на актуальність вивчення особливостей функціонування кооперативів, кооперативних банків та їхніх систем, даній проблематиці українські науковці присвятили незначну кількість праць. Окремі аспекти цієї теми уже розкриті у працях В. Гончаренка, Ю. Лузана, Лю Це Я, О. Митченко та ін. [3, 4, 5, 6]. Науковці підкреслюють у своїх дослідженнях, що кооперативи є надзвичайно поширеною формою у світовому господарстві господарської діяльності, яка відіграє специфічну роль у ринковій економіці. У більшості країн кооператив – це відкрите демократичне об'єднання осіб з метою самозабезпечення необхідними послугами, яке здійснює господарську діяльність на неприбуткових засадах від імені та в інтересах своїх членів, що є його рівноправними власниками-користувачами. Через це кооперативи в багатьох країнах мають особливий правовий статус неприбуткових (non-profit) орга-

нізацій, а їх діяльність регулюється не підприємницьким, а спеціальним (кооперативним) законодавством. Проте досвід функціонування кооперативних банків, з огляду на їх особливу актуальність, потребує подальшого й усебічного дослідження.

3. Історія виникнення кооперативних банків

Кооперативні банки є одним з різновидів кредитних кооперативів, які функціонують у різних країнах світу. Батьківщиною кредитної кооперації є Німеччина, де всередині XIX ст. паралельно почали діяти дві моделі – товариства Германа Шульце-Деліча і Фрідріха Вільгельма Райффайзена. Їх поява стала початком формування системи кооперативних банків.

Історія банків групи Райффайзен сходить до середини XIX ст., коли з'явилися перші кооперативи або каси взаємодопомоги, що підтримують селян під час голоду та економічних труднощів.

Основоположником групи Райффайзен став Фрідріх Вільгельм Райффайзен (1818-1888). Будучи мером кількох сіл Вестервальдського району у Німеччині в середині XIX ст., він робив усе можливе, щоб полегшити страждання селян у боротьбі за виживання, почавши зі створення благодійних кооперативів. Однак незабаром Ф. В. Райффайзен усвідомив, що християнські принципи благодійності недостатньо ефективні, в той час як організована взаємодопомога допоможе досягти поставленої мети. У 1862 р. він створив перший банківський кооператив в м. Анхаузен (Німеччина), який і став прообразом банків Райффайзен.

Перший Райффайзенбанк відкрився в Австрії у 1886 р., а через десять років кількість банків перевищила 600. У даний час банківська група Райффайзен є найбільшою банківською групою в Австрії, яка має найбільш розгалужену філіальну мережу в країні і складає приблизно чверть усього банківського бізнесу країни [5].

Система розвивалася і протягом XX-го століття була створена група „Райффайзен”, з головною установою Raiffeisen Zentralbank Oesterreich. З 80-ті роки XX-го століття група „Райффайзен” почала відкривати дочірні банки в країнах Центральної та Східної Європи і на даний момент є однією з провідних фінансових груп регіону.

4. Принципи моделей кредитних кооперативів

Прогресивна ідея фінансової взаємодопомоги населення досить швидко набула популярності у більшості країн Європи, передусім Австрії, Англії, Італії, Російській імперії, Франції [2, с. 1]. На сучасному етапі кооперативні банки займають провідне місце в європейській системі банківського ринку. В країнах Європи функціонує 4200 місцевих кооперативних банків, що мають близько 60 тис. відділень. Вони охоплюють в середньому близько 20% європейського фінансового сектора [5]. Система кооперативних банків представлена народними банками (широковідома модель Г. Шульце-Деліча) і райффайзенбанками (модель, започаткована Ф. В. Райффайзеном) [12].

Сучасний банківський сектор включає Banche Popolari (BPs) (аналог німецьких “народних банків” – модель Г. Шульце-Деліча) і Banche di Credito Cooperativo (BCCs; модель, що діє за принципами В. Райффайзена). Класичні принципи обох моделей продемонстровані в табл. 1.

Основна відмінність класичних моделей полягає у тому, що міські кооперативи Г. Шульце-Деліча (у подальшому Volksbanken – “народні банки”) формували позичковий фонд за рахунок вкладів від своїх членів, а товариства В. Райффайзена (Raiffeisenbanken – “райффайзенбанки”) аналогічний фонд створювали на основі державної позики, взятої під солідарну відповідальність усіх членів.

Кооперативні принципи моделей кредитних кооперативів Г. Шульце-Деліча і Ф.В. Райффайзена

Кооперативні принципи	
Г. Шульце-Деліча	В. Райффайзена
Наявність пайового капіталу і дивідендів	Принципове заперечення пайового капіталу
Необмежена відповідальність членів за зобов'язання кооперативу	Спільна (солідарна) відповідальність членів своїм майном за зобов'язання кооперативу
Широке і необмежене поле членства	Заборона членам брати участь у діяльності інших кооперативів
Надання кредитів як на виробничі, так і на споживчі потреби	Надання кредитів на виробничі потреби
Переважання короткотермінових кредитів	Переважання довготермінових кредитів
Надання кредитів не тільки членам кооперативу	Надання кредитів тільки членам кооперативу
Великий район дії кооперативу	Малий район дії кооперативу
Виплата винагороди членам спостережної ради	Визнання роботи спостережної ради безоплатною

Джерело: [4]

5. Функціонування кооперативних банків на сучасному етапі

У результаті швидкого розвитку інформаційних і банківських технологій, а також суттєвих змін у попиту на фінансові послуги, в кооперативному банківському секторі відбулися суттєві зміни. Вихід на зарубіжні фінансові ринки дозволив кооперативним банкам збільшити частку на фінансовому ринку протягом останніх років до 21,1% і охопити 27,3% населення країни [9]. Кооперативні банки відіграють ключову роль в європейському суспільстві, адже забезпечують доступ до фінансування на місцевому рівні і поширені навіть у віддалених районах континенту. Європейський кооперативний рух відображає традиції згуртованості та соціальної відповідальності. Клієнти можуть стати членами кооперативних банків з відносно невеликими інвестиціями. У результаті вони мають пряме право голосу в бізнесі і беруть участь у процесі управління. Основним напрямком діяльності кооперативних банків є створення вартості для своїх членів і відносини довіри. Кооперативні банки об'єднали сучасність, інновації та традиції. Їх унікальна структура зацікавлених сторін призводить до ефективного та належного управління, що мінімізує ризики, визначає платоспроможність і зумовлює оперативну реакцію на потреби клієнтів.

Кооперативні банки, як правило, мають високий рівень капіталізації, стабільні доходи від роздрібного бізнесу, а також диверсифікований портфель кредитів. По всій Європі, ними перевищено мінімальні юридичні вимоги достатності капіталу у розмірі 8%, (в середньому цей показник становить 9%). Кредитні рейтинги відображають це дуже добре. Розглянемо сукупні показники основних світових кооперативних банків у табл. 2 [8].

Таблиця 2

Сукупні показники основних світових кооперативних банків станом на станом на кінець 2011 р.

Назви банків	Станом на 31.12.2011р.		
	Сукупні активи млн євро	Сукупні депозити млн євро	Сукупні кредити млн євро
Österreichische Raiffeisenbanken (Австрія)	255,2	149,7	162,7
Co-operative Central Bank (Кіпр)	19,9	13,5	12,5
Sammenslutningen Danske Andelskasser (Данія)	2,0	1,3	1,2
OP-Pohjola Group (Фінляндія)	83,9	39,2	56,8
Crédit Agricole (Франція)	1 730,8	811,8	882,0
BVR/DZ Bank (Німеччина)	1 020,3	619,9	583,3
Association of Co-operative Banks of Greece (Греція)	4,5	3,4	3,5
National Federation of Savings Co-operatives (Угорщина)	5,0	4,2	2,0
Assoc. Nazionale fra le Banche Popolari (Італія)	481,4	425,3	378,3
Association of Lithuanian credit unions (Литва)	315,0	259,0	173,0
Banque Raiffeissen (Люксембург)	5,8	4,6	3,7
Rabobank Nederland (Нідерланди)	652,5	298,7	436,2
Krajowy Związek Banków Spółdzielczych (Польща)	17,6	13,4	9,9
Crédito Agrícola (Португалія)	13,2	9,9	8,6
Creditcoop (Румунія)	185,0	116,0	120,0
Dezeln Banka Slovenije (Словенія)	911,0	625,0	643,0
Unión Nacional de Cooperativas de Crédito (Іспанія)	119,4	98,2	95,5
(United Kingdom) The Co-operative Bank (e) (Великобританія)	51,7	38,7	39,6

Джерело: [8]

Аналіз даних табл. 2 дає підстави стверджувати, що станом на кінець 2011 р. вагома частка сукупних активів, депозитів та кредитів спостерігається в кооперативних банках Франції, Німеччини, Словенії, Нідерландів та Італії.

Кооперативні банки сприяють стабільності завдяки близькості до своїх клієнтів. Вони продовжують надавати кредити своїм клієнтам у будь-який час та відіграють ключову роль у фінансуванні реального сектора економіки. В Італії, Франції, Німеччині та Нідерландах частка ринку по кредитах кооперативних банків коливається від 25% до 45%. Ринки малого та середнього бізнесу становлять від 20% до 50% загального кредитного портфеля кооперативних банків.

6. Стійкість кооперативних банків під час кризи

Варто зауважити, що кооперативні банки виявились найбільш підготовленими до випробувань світовою фінансовою кризою 2008-2009 рр.: ще до її перших проявів Міжнародний валютний фонд провів глибоке дослідження й опублікував огляд під назвою “Кооперативні банки і фінансова стабільність” (“Cooperative Banks and Financial Stability”, 2007 р.). У ньому було здійснено порівняльний аналіз 63 місцевих (регіональних) народних банків (Volksbanken) із 545 представництвами (525 тис. членів), Österreichische Volksbanken AG (ÖVAG) (фінансове об’єднання Австрії) ÖGV–Dersterreichischer Genossenschaftsverband (австрійська кооперативна Шульце-Делічівська спілка-представницьке об’єднання).

За інформацією рейтингового агентства Standard & Poog’s (S&P), за минулі 75 років жоден кооперативний банк не був оголошений банкрутом. Німецька система кооперативних банків практично безболісно пережила фінансову кризу 2008-2009 рр. Маючи надлишкову ліквідність, німецька система кооперативних банків частково виступала стабілізатором усієї банківської системи Німеччини [6, с. 6]. Дослідження, здійснені у 2009 р. Бундесбанком Німеччини показали, що у кооперативних банків ризик банкрутства менший, ніж у банків з акціонерною формою власності. Це підтверджує більш ранні висновки експертів МВФ (2007 р.), що кооперативні банки є стабільнішими, ніж акціонерні. Одна з причин цього явища за версією журналу “Економіст” полягає саме у формі власності та структурі управління кооперативних банків.

Отже, в умовах глобальної фінансово-економічної кризи кооперативні банки виявились стійкішими, ніж банки, засновані на акціонерній власності, та, хоч і повільно, але продовжували нарощувати капітал і збільшувати свою частку ринку. Проте й зарубіжні кооперативні банки мають певні фінансові та організаційні труднощі. Оцінюючи фінансові результати 2008 р., голова спостережної ради акціонерного товариства австрійських “народних” банків доктор Вальтер Цанданелль у своєму звіті дипломатично зазначив: “Розвиток акціонерного товариства австрійських народних банків у 2008 р. був обумовлений турбулентністю на фінансовому ринку...” [11].

7. Висновки

Дослідження світового досвіду переконливо свідчить про те, що в умовах світової фінансово-економічної кризи винятково позитивну роль відіграють кооперативні банки.

Переваги кооперативних банків полягають у наступному: у своїй діяльності вони дотримуються менш ризикової стратегії у здійсненні їх фінансової діяльності, ніж невеликі комерційні банківські фінансові установи; характерною є більша стабільність кооперативних банків, у порівнянні з комерційними, через високий рівень капіталізації й стійкості ресурсної бази; значне поширення кооперативних банків сприяє звільненню банківської системи від неефективних комерційних банків. При цьому слід зауважити, що визначені вище чинники базуються лише на застосуванні економіко-математичних методів. Тому окремі параметри через неможливість піддати їх форма-

лізації не було враховано, а саме: розгалуженість системи, що дозволяє оптимізувати фінансові потоки, ефективно розподілити ризики, скоротити витрати, оптимізувати кооперативну інфраструктуру від небажаних впливів зовнішнього середовища; стійка система рефінансування (завдяки автономності); захищеність системи кооперативних банків від ефекту “доміно”, завдяки сконцентрованій на другому рівні інформації про реальний фінансовий стан місцевих кооперативних банків; наявність внутрішньосистемних гарантійних фондів, кошти яких забезпечують фінансове оздоровлення кооперативів; внутрішня консолідація, характерна для кооперативної системи; дотримання фундаментальних кооперативних принципів.

В Україні можливість створення кооперативних банків передбачена законодавством, проте зазначена організаційно-правова форма банків на даний час відсутня у кредитно-кооперативній системі України і потребує вивчення. Найближчим часом терміново потрібно переглянути відношення держави до всіх видів кооперативів та, враховуючи світовий досвід, включення їх як важливого елемента програми боротьби з наслідками світової фінансової кризи та формування на цій основі вагомого соціально-орієнтованого сектора національної економіки. Це допоможе стабілізувати соціально-економічну й політичну ситуацію в Україні та з мінімальними затратами дозволить підтримати у скрутний час мільйони людей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Україна. Господарський кодекс України. Верховна Рада України від 16.01.2003 р. № 436-IV: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
2. Бубнов Л. И. Кредитные кооперативы способны устоять перед финансовыми цунами / Л. И. Бубнов: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.orema.ru/766>.
3. Гончаренко В. В. Кредитна кооперація. Форми економічної самопомогі сільського і міського населення у світі та в Україні (теорія, методологія, практика) / В. В. Гончаренко. – К. : Глобус, 1998. – 330 с.
4. Лузан Ю. Я. Кооперативні банки – важливий фактор зростання аграрної економіки / Ю. Я. Лузан // Економіка АПК. – 2004. – № 3. – С. 95–97.
5. Лю Це Я. Державне регулювання розвитку кредитної кооперації в умовах ринкової економіки (на прикладі КНР) : дис. ступ. канд. екон. наук : спец. 08.00.03 / Це Я Лю. – Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2010. – 223 с.
6. Митченко О.О. Становлення та сучасний стан розвитку системи кредитної кооперації в ЄС / О. О. Митченко: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Pav/2011_20/20-05.pdf.
7. European co-operative banks in financial and economic turmoil. Contribution of the EACB to the Expert Group Meeting on “Co-operatives in a world in crisis” and the International Year of Co-operatives United Nations: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/esa/socdev/egms/docs/2009/http://www.un.org/esa/socdev/egms/docs/2009/cooperatives/eacb.pdf>.
8. EACB Annual Report 2011: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.globalcube.net/clients/eacb/content/medias/publications/annual_reports.
9. European co-operative banks in financial and economic turmoil. Contribution of the EACB to the Expert Group Meeting on “Co-operatives in a world in crisis” and the International Year of Co-operatives United Nations, New York, 28-30 April 2009: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurocoopbanks.coop/?nav=2>.
10. Gutiérrez E. The Reform of Italian Cooperative Banks: Discussion of Proposals / E. Gutiérrez. – Washington: International Monetary Fund, 2008. – 18 p.
11. Tarantola A. M. Cooperative Banks and Competition: Local Vocation and Governance Issues / A. M. Tarantola. – Taormina: Bank of Italy, 2009. – 17 p.
12. Raiffeisen Bankengruppe: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.raiffeisenverband.at/gruppe.php?id=2>.